

NÁSLEDKY BEZZÁSAHOVÉHO REŽIMU A VYHLASOVANIA TZV. PRALESOV V SMREKOVÝCH PORASTOCH SLOVENSKA

Igor Vizslai, Ján Švančara, Alena Ábelová, Ivan Špilda

Za posledných 15 rokov postihli lesy Slovenska 2 veterné kalamity značného rozsahu. V roku 1996 padlo na Horehroní 1,5 mil. m³ a v roku 2004 na území celého Slovenska 5,4 mil. m³ drevnej hmoty. Kalamity takéhoto rozsahu prinášajú so sebou tak priame škody (predčasný zánik porastov pred dovŕšením ich rubnej zrelosti, zhoršenie kvality vyťaženej drevnej hmoty), ako i škody nepriame (spoločenská škoda na lesných biotopoch európskeho a národného významu, zníženie hodnoty produkcie mimoprodukčných funkcií lesa, zvýšené náklady na ťažbu dreva, zvýšené náklady na ochranu proti podkôrnemu hmyzu, na obnovu lesných porastov, ochranu a ošetrovanie kultúr, v niektorých prípadoch náklady na revíziu programov starostlivosti o lesy, zvýšené náklady na výstavbu a údržbu lesných ciest a pod.). Dôležitým aspektom v prístupe k ich spracovaniu je skutočnosť, že prinášajú obvykle so sebou následné pokôrníkové kalamity.

Diferencovaný prístup k spracovaniu podkôrníkových kalamít na Slovensku

V prípade spomenutých dvoch veterných kalamít boli uplatnené 2 veľmi odlišné prístupy k ich spracovaniu. Kalamita z roku 1996 bola spracovaná komplexne a vo veľmi krátkom čase. Následné 3 roky po nej sa realizovali systematické, maximálne intenzívne preventívne a obranné opatrenie proti premnoženiu podkôrneho hmyzu bez zbytočných prietahov a nezmyselných obmedzení zo strany orgánov štátnej správy životného prostredia (ďalej OŠS ŽP), Štátnej ochrany prírody SR (ďalej ŠOP SR) a mimovládnych organizácií (ďalej NGO). Podarilo sa tak zabrániť vzniku následnej podkôrníkovkej kalamity. Obnova lesa trvala len 10 rokov. Les už dnes plní všetky svoje mimoprodukčné funkcie.

Naproti tomu, spracovanie veternej kalamity z roku 2004 a vykonávanie následných preventívnych a obranných opatrení proti podkôrnemu hmyzu nemalo taký hladký priebeh, bolo výrazne limitované platnosťou nového zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. Z titulu negatívnych rozhodnutí OŠS ŽP zakladajúcich sa na subjektívnych stanoviskách ŠOP SR a NGO nemohli len Lesy SR, š. p. Banská Bystrica spracovať nasledujúce objemy podkôrníkovkej kalamity (tab. 1).

Tabuľka 1. Ponechaná podkôrníková hmota z titulu negatívnych rozhodnutí OŠS ŽP u Lesov SR, š. p. Banská Bystrica

Žiadosť o súhlas podľa	m ³	Priama škoda v €
§ 4	683	22 000
§ 12 g	42 399	1 291 000
§ 16 – PR, NPR, A-zóna	180 377	6 903 000
Neprístupná kalamita	400 414	17 102 000
Spolu	623 873	25 319 000

Taktiež nemohli byť vykonané všetky potrebné preventívne a obranné opatrenia proti podkôrnemu hmyzu (hlavne chemické ošetrovanie napadnutej hmoty v 3. stupni ochrany). Následkom toho neustále vznikajú rozrastajúce sa ohniská podkôrneho hmyzu pre pomery Slovenska nevidaných objemov roztrúsené po všetkých smrečinách kopírujúc jednotlivé prírodné rezervácie a neprístupné hrebeňové partie. V tejto súvislosti si považujeme za povinnosť poukázať na rozsah národnej siete chránených území Slovenska. Máme 9 národných parkov, 14 chránených krajinných oblastí a 703 maloplošných chránených území. Ich celková výmera je 1 135 tis. ha, čo predstavuje 23 % územia Slovenska. Lesné pozemky pritom predstavujú až 60 % z celkovej výmery chránených území s druhým, tretím, štvrtým a piatym stupňom ochrany podľa zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov. Najmarkantnejšími príkladmi negatívneho prístupu OŠS ŽP k spracovaniu podkôrníkovkej kalamity v rámci Lesov SR, š. p. Banská Bystrica sú nasledujúce lokality:

Tabuľka 2. Najväčšie aktívne ohniská podkôrneho hmyzu Lesov SR, š. p. Banská Bystrica

Veľkoplošné chránené územie	Neprístupné lokality, A zóna, NPR, PR	Výmera v ha
NP Nízke Tatry	hrebeňová časť	
	Bystrá dolina	1 500
	NPR Skalka	2 660
CHKO Kysuce	NPR Pod Latiborskou hoľou	161
	PR Martalúzka	155
	PR Veľký Polom	48
NP Malá Fatra	NPR Veľká Rača	313
	NPR Šútovska dolina	527
	NPR Šrámková	244
NP Veľká Fatra	NPR Jánošíkova kolkáreň	243
	NPR Suchý vrch	71
	A zóna (Babia hora a Pilsko)	1 263
CHKO Horná Orava		
NP Muránska planina	PR Fabova hoľa	269

Veterná kalamita z roku 2004 v objeme 5,4 mil. m³ drevnej hmoty prerástla v rámci Slovenska do kritických rozmerov a následnej podkôrnikovej kalamity v objeme približne 8 mil. m³. Z tohto dôvodu počnúc rokom 2007 hovoríme už o *hynutí smrečín na Slovensku*.

Problematika uplatňovania opatrení na zabránenie šírenia a premnoženia podkôrneho hmyzu z chránených území s piatym stupňom ochrany

Od 1. septembra 2005 platí na Slovensku nový zákon č. 326/2005 Z. z. o lesoch, podľa ktorého opatrenia na zabránenie šírenia a premnoženia škodcov z chránených území s piatym stupňom ochrany, v ktorých nebola udelená výnimka OŠS ŽP na vykonanie náhodnej ťažby, zabezpečí v ich ochranných pásmach ŠOP SR. Ochranné pásma jednotlivých prírodných rezervácií väčšinou nie sú vyhlásené, a tak v zmysle zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny je ním územie do vzdialenosti 100 m smerom von od jej hranice. Na základe praktických skúseností je zrejmé, že takáto vzdialenosť na zabránenie šírenia podkôrneho hmyzu z 5. stupňa ochrany nepostačuje. Podľa návrhu na vymedzenie nárazníkovej zóny pre potreby ochrany lesa okolo 5. stupňa ochrany vypracovaného LOS Banská Štiavnica z 2. 9. 2009 by sa za ochranné pásmo (resp. nárazníkovú zónu), v ktorom sa navrhujú obranné opatrenia, malo považovať také územie, ktoré je dostatočne veľké na to, aby sa realizáciou navrhovaných opatrení proti podkôrnemu hmyzu znížilo riziko jeho ďalšieho rozširovania do okolia na minimum. Pri vymedzovaní veľkosti nárazníkovej zóny treba vychádzať z orografických a klimatických charakteristík terénu, druhovej skladby a vekovej štruktúry okolitých porastov. Podľa poznatkov z populácie lykožrúta smrekového (najagresívnejší druh na smreku), môže tento doletieť až do vzdialenosti 8 km (SKUHRAVÝ 2002). V susednom Rakúsku riešili danú problematiku šírkou nárazníkovej zóny až 1 700 m. Je teda jasné, že úhrada za vykonanie ochranných a obranných opatrení proti podkôrnemu hmyzu v 100 m ochrannom pásme je pre obhospodarovateľa lesa len „veľmi malou náplasťou na ranu“ spôsobenú podkôrnyh hmyzom šíriacim sa z 5. stupňa ochrany s bezzásahovým režimom, nehovoriac o tom, že tento spôsob riešenia situácie neberie vôbec v úvahu lokality neprístupné z titulu neudelenia výnimky OŠS ŽP na ich sprístupnenie lesnými cestami. Situáciu komplikuje i skutočnosť, že ŠOP SR sa nedarí uzatvoriť zmluvy s dodávateľmi prác v požadovaných agrotechnických termínoch, a tak je obhospodarovateľ lesa nútený vykonávať tieto opatrenia na vlastné náklady a každoročne čakať, či mu budú uhradené alebo nie.

Rozširovanie národnej siete chránených území Slovenska

Napriek všetkému vyššie uvedenému, je tu snaha hlavne mimovládnych organizácií Slovenska vyhlasovať ďalšie prírodné rezervácie v rámci národnej siete chránených území. Bohužiaľ, veľakrát dotknuté lokality nespĺňajú definíciu takého prísne chráneného územia stanovenú v zákone o ochrane prírody a krajiny. Obdobná situácia nastala i pri vyhlasovaní tzv. pralesov Slovenska organizáciou FSC Slovensko v navrhovanej PR Smrekovica. Smrekovica predstavuje lesné ekosystémy s normálnym hospodárením, kde sa len za posledné 2 desaťročia vykonávala ťažba náhodná i úmyselná, zalesňovanie, ochrana mladých lesných porastov proti burine i zveri a prerezávky. Súčasťou environmentálnej politiky LESOV SR, š. p. je nezasahovať do pralesov s výmerou od 1 ha s výnimkou náhodnej ťaž-

by (vnútropodniková smernica). Preto sme požiadali NLC Zvolen o zmapovanie pralesov v lokalite Smrekovica. Na základe výsledkov tohto mapovania vykonaného v auguste 2010 môžeme konštatovať, že sa tu nenachádza podľa metódy NIML Slovenska z roku 2005 ani 1 ha pralesov.

Ďalšou lokalitou, v ktorej má záujem FSC Slovensko chrániť pralesy vyhlásením prírodnej rezervácie je Bystrá dolina. V tomto prípade sa v projekte ochrany uvádza, že FSC v danej lokalite zmapovalo 500 ha pralesov, pričom navrhovaná PR Bystrá dolina má výmeru 1 500 ha, a i podľa autora projektu vlastne kopíruje navrhovanú A zónu NP Nízke Tatry spreď asi 6 – 7 rokov. Toto evidentne poukazuje na iný záujem navrhovateľa chráneného územia, ako je deklarovaná ochrana pralesov Slovenska.

Plocha všetkých pralesov zmapovaných FSC je 10 123 ha. Z toho sa 5 797 ha nachádza v 5. stupni ochrany a na 4 326 ha je podľa ich názoru nutné 5. stupeň ochrany vyhlásiť. Ani toto číslo však z pohľadu navrhovanej PR Bystrá dolina nemusí byť konečné. Z uvedených dôvodov oceňujeme stanovisko ministra ŽP SR ponechať v platnosti moratórium na vyhlasovanie ďalších chránených území.

Navrhované riešenie danej situácie

1. V čo najkratšom čase prehodnotiť národnú sieť chránených území a prejsť v tomto zmysle z kvantity na kvalitu.
2. Zamerať sa v 5. stupni ochrany v smrekových lokalitách na tzv. diferencovanú bezzásahovosť. Táto nie je založená na rozpade lesa neriadenu katastrofou za každú cenu. Naopak, umožňuje usychanie stromov vplyvom podkôrníkov uvážene, s prihliadnutím na prirodzený stav porastov a únosnosť následkov. To znamená, že sa považuje za možné ponechať jednotlivé sucháre alebo ich skupiny do výmery asi 2 maximálne 3 áre, ktoré by zahrňovali podľa veku porastu nie viac ako 10 – 15 suchárov (MRKVA 1997).
3. Ochranu lesa proti podkôrnemu hmyzu okolo prísne bezzásahových rezervácií riešiť nasledovne :
 - a) Nárazníkovú zónu pre potreby ochrany lesa vymedziť podľa návrhu LOS Banská Štiavnica. To znamená, za ochranné pásmo (resp. nárazníkovú zónu), v ktorom sa navrhujú obranné opatrenia, považovať také územie, ktoré je dostatočne veľké na to, aby sa realizáciou navrhovaných opatrení proti podkôrnemu hmyzu znížilo riziko ďalšieho rozširovania podkôrných škodcov do okolia na minimum. Pri vymedzovaní jeho veľkosti vychádzať z orografických a klimatických charakteristík terénu, druhovej skladby a vekovej štruktúry okolitých porastov.
 - b) Nastaviť mechanizmus úhrady nákladov spojených s týmito opatreniami tak, aby si ich zabezpečoval sám obhospodarovateľ lesa na náklady ŠOP SR, a tak dosiahnuť dodržanie nutných agrotechnických termínov.
3. Umožniť zo strany orgánov ŠS ŽP sprístupnenie doteraz neprístupných lokalít s cieľom umožniť spracovanie rozširujúcej sa podkôrníkovej kalamity.
4. Dbáť pri vypracovávaní nových právnych noriem na úseku lesného hospodárstva a ochrany prírody na ich zosúladenie v danej problematike.

Literatúra

MARTAN P., 2009: Šumava krajina živiteľka. 30 s.

SKUHRAVÝ V., 2002: Lykožrout smrkový *Ips typographus* [L.] a jeho kalamity. Praha : Agrospoj, 196 s.